

**ORTADOĞU
ETÜTLERİ**

MIDDLE
EASTERN
STUDIES

ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE İSRAİL FİLİSTİN SU SORUNU

Özet

İşgal altındaki Filistin topraklarında yaşayan Filistin nüfusu yeterli ve temiz suya ulaşımında sorun yaşamaktadır. Bölgede suya erişim ve suyun dağılımı, 1967'den beri İsrail-Filistin çatışması bağlamında sorun olmuştur. Su sorunu, bölgede yaşanan kuraklığa ek olarak İsrail'in Filistinlilere uyguladığı su politikalarından kaynaklanmaktadır. İsrail, ayrımcı temelde uyguladığı bu politikalarla, Filistinlilerin su hakkını gasp ettiği ve doğal kaynaklarına hukuka aykırı bir şekilde el koyduğu için hem insan hakları hem de insani hukuka ilişkin yükümlülükleri ihlal etmektedir. Bu çalışma, İsrail politikalarının neden olduğu Filistin-İsrail su sorununu uluslararası hukuk çerçevesinde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İsrail-Filistin, Su Sorunu, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku

The Israel - Palestine Water Conflict Within the Framework of International Law

Abstract

The Palestinian population living in the Occupied Palestinian Territories (OPT) suffers from adequate and clean water access. Access and distribution of water in these territories has been a prominent issue within the context of the Israeli-Palestinian conflict since 1967. The water issue stems from Israeli water policies and practices that were imposed on Palestinians. This problem, combined with the drought in the region, exacerbates the hardship faced by Palestinian people. By virtue of such discriminatory policies, Israel violates both its human rights and humanitarian law obligations by breaching the Palestinians' water rights and confiscating their natural resources in an unlawful manner. This paper addresses the Palestinian-Israeli water issue, which is caused by Israeli policies, within the framework of international law.

Key Words: *Israel-Palestine, Water Issue, The Separation Wall, International Humanitarian Law, International Human Rights Law*

Hacer Sağlam Cansu*

* Kırklareli
Üniversitesi
Hukuk Fakültesi
Araştırma Görevlisi

Ortadoğu Etütleri

Volume 10, No 1,
June 2018,
pp.80-108

Giriş

Su, uygarlık tarihi boyunca yalnızca yaşamın temel unsuru değil ulusların refah düzeyi ve geleceği ile de yakından ilgilidir. Su kaynaklarına sahip olmanın getirdiği stratejik üstünlük, söz konusu kaynaklara düzenli olarak ulaşabilme ve kontrol edebilme mücadelesini beraberinde getirmektedir. Bu durum Orta Doğu gibi kurak ve çatışmanın yoğun olduğu bir coğrafyada daha da önemli bir hâl almaktadır.

Bütün az gelişmiş ülkelerde gerek miktar gerekse kalite açısından su sorunu yaşanmaktadır. Kirlilik ve iklim değişikliği gibi sebeplerle azalan mevcut kaynaklar, artan nüfusun su talebini karşılayamamaktadır. Filistin bölgesi de dünyada nüfus artış hızının en yoğun olduğu bölge olarak bilinmektedir. Ayrıca Filistin'i diğer az gelişmiş ülkelerden ayıran özel bir durumu vardır: 1948'den bu yana Filistin işgal altındadır. Çevresel etkenlerin yanı sıra kaynakların makul ve adil olmayan dağılımı nedeniyle su sorunu yaşanmaktadır. Su, Filistinliler için sorun olmanın ötesine geçmiş, kriz noktasına gelmiştir. Krizin tetikleyicisi ise bölgenin kuraklığından ziyade İsrail'in Filistinlilere uyguladığı insanî ve yasal olmayan ayrımcı su politikalarıdır. Kaldı ki Ramallah'ın yıllık yağış miktarının Londra'nın yıllık yağış miktarından daha fazla olduğunu gösteren çalışmalar da Filistinlilerin yaşadığı su krizinin insan eliyle yaratıldığını ispatlamaktadır.¹

1948 yılından bu yana kademeli olarak sınırlarını ve etkinlik alanını genişleten İsrail, Filistinlilerin su kaynaklarına el koymakta, işgal altındaki Filistin topraklarında (İAFT) su hakkını sağlamamaktadır. Filistinliler, insan sağlığı için gereken asgari miktardaki suya bile ulaşamazken, İsrailli yerleşimciler Filistinlilerden dört beş kat daha fazla su tüketmektedirler. İsrail, bölgede uyguladığı politikalarla kendi imkânlarıyla suya erişmeye, su sistemlerini geliştirmeye çalışan Filistinlilere de engel olmaktadır. Mevcut su miktarındaki azlık sebebiyle, Filistinliler su ihtiyaçlarını İsrail'den su satın alarak karşılamaktadır. Yani Filistinliler, ayaklarının altında akan suya yasadışı olarak el koyan İsrail'e "tuzu alınmış deniz suyu" için para ödemektedirler.

İsrail'in doğrudan veya dolaylı olarak uyguladığı su politikaları, Filistinlilerin en temel haklarından biri olan su hakkını gasp ettiği ve işgal ettiği topraklarda yaşayan yerli nüfusun yaşam standartlarını düşürdüğü için uluslararası insan hakları hukukuna aykırıdır. Bunun yanında, işgal altındaki toprakların mülkiyet ve doğal kaynaklarının niceliğini ve niteliğini kendi sivil halkının yararına değiştiren

¹ Camilla Corradin, "Israel: Water as a tool to dominate Palestinians", *Al-Jazeera*, 23 Haziran 2016, <http://www.aljazeera.com/news/2016/06/israel-water-tool-dominate-palestinians-160619062531348.html> (27 Mart 2018)

İsrail, uluslararası insancıl hukukun bu kaynakları intifa hakkına uygun olarak koruma ve yönetme yükümlülüklerini de ihlâl etmektedir. Bu çalışmada Filistin-İsrail arasındaki su meselesinin geçmişi ve bugün geldiği nokta genel hatlarıyla anlatılacak ve mesele uluslararası hukuk çerçevesinde incelenecektir.

Tarihsel Arka Plan

Su kaynaklarının antik dönemden beri Orta Doğu medeniyetlerinin şekillenmesinde önemli bir etkisi vardır.² Bilinen en eski uygarlık, tarımsal ve ticari faaliyetlerinden ötürü Nil, Dicle ve Fırat nehirlerinin (Mezopotamya) çevresinde toplanmış, bu eğilim modern dönemde de devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte su kaynaklarının yeri, İngiliz ve Fransız mandalarının sınırlarının oluşumunda önemli bir rol oynamış, doğal kaynakların paylaşımı, binlerce yıllık tarihi olan bu topraklar için devamlı surette bir çatışma nedeni olarak ortaya çıkmıştır.³

1917 Balfour Deklarasyonu ile Filistin sınırları içinde bir Yahudi devletinin kurulması kararlaştırılmış ve yeni kurulacak devletin sınırları, tarihi, askeri ve ekonomik kıstaslar çerçevesinde şekillendirilmiştir.⁴ Sınırların, yeni yaratılacak ulusun tarihsel belleğine hitap eden, askeri yönden savunulabilir ve ekonomik ihtiyaçları karşılayabilecek ölçekte olmasına dikkat edilmiştir.⁵ Bu yüzden ekonomik kalkınmanın önünü açacak su kaynaklarına erişilebilirlik, 1948 yılında kurulan İsrail devleti için önemli bir kriter olmuştur.

Osmanlı Devleti sonrası, İngiltere ve Fransa tarafından sınırları adeta cetvelle çizilerek oluşturulmuş bölge devletleri, su kaynaklarının paylaşımına ilişkin olarak aralarında net antlaşmalar bulunmaması sebebiyle her dönem farklı sorunlar yaşamıştır. Bölge denklemine İsrail'in de katılmasıyla Ürdün Nehri ve kolları stratejik açıdan daha da önemli hale gelmiştir.⁶ Nitekim 1967 Altı Gün Savaşı'nın başlamasında Ürdün Nehri üzerinde inşa edilecek barajların önemli etkisi vardır.⁷

² Attila Tanzi ve Maurizio Arcari, *The UN Convention on the Law of International Watercourses: A Framework for Sharing*. The Hague: Brill Nijhoff (2001), s. 4-5.

³ Raed Mounir Fathallah, "Water Disputes in the Middle East: An International Law Analysis of the Israel-Jordan Peace Accord", *Journal of Land Use & Environmental Law*, Vol. 12, No.1, (1996), s. 123.

⁴ Seyfi Kılıç, "Bağımsız Filistin Devleti ve Su Sorunu", *Ortadoğu Analiz*, Vol.3, No:34, (2011), s.36

⁵ Mostafa Dolatyar ve Tim S. Gray, *Water Politics in the Middle East: A Context for Conflict or Co-operation?*, New York: Palgrave MacMillan, 2000, s.103.

⁶ Ayça Eminoglu, "Orta Doğu'da Sınır Aşan Sular", Sertif Demir ve Oktay Bingöl (Ed.), *Yeni Ortadoğu: Aktörler, Dinamikler ve Denge Arayışları*, içinde (375-403), Ankara: Barış Kitabevi, 2017, 395.

⁷ A.g.e., s. 396.

Suriye ve Ürdün'ün, Ürdün Nehri üzerinde kuracağı barajların suyun yönünü ve kalitesini değiştireceğinden endişe eden İsrail tepki göstermiş, gerilen ortamda alınan askeri önlemler savaşı tetiklemiştir. İsrail'in Altı Gün Savaşı ile Filistin'den Gazze ve Batı Şeria'yı, Suriye'den Golan Tepeleri'ni işgal ederek Ürdün Nehri'nin kaynağını ele geçirmiş olması oldukça stratejik bir hamle olup, bölgedeki yer altı ve yer üstü su kaynakları üzerindeki egemenliğini güçlendirmiştir.⁸

1967 sonrasında işgalin giderek derinleştiği Filistin topraklarında suya erişim ve suyun dağılımı, İsrail-Filistin çatışmasının önemli bir yüzü olmuştur. 1967'den günümüze kadar, İsrail, denetimi altındaki su kaynaklarını Filistinlilere karşı bir silah olarak kullanmakta, suyun kullanımına ilişkin uyguladığı politikalar yapısal çatışmaları da körüklemektedir.

İsrail ve Filistin'de Mevcut Su Kaynakları

İsrail ve Filistin yeraltı su kaynaklarını dağ akiferleri ve kıyı akiferleri oluşturmaktadır. İsrail ve Batı Şeria'nın altında yer alan ve bölgenin en kaliteli su kaynağı olan dağ akiferleri, Filistinlilerin tek, İsrail'in ise en önemli su kaynaklarından birisidir. Dağ akiferleri Batı Akifer Havzası, Kuzeydoğu Akifer Havzası, Doğu Akifer Havzası olmak üzere üç havzaya bölünmektedir.

Batı Şeria'daki yağışların %80'ini beslediği Batı Akifer Havzası'nın depolama alanının %80'i İsrail sınırları içinde yer almaktadır.⁹ Filistinliler ise bu kaynağın sadece % 20'sinden yararlanabilmektedir. Kuzeydoğu Akifer Havzası'nın %80'i Batı Şeria sınırları içinde bulunmakta ve havza tamamıyla Batı Şeria'dan beslenmektedir. Ancak Havza'nın yıllık verim miktarının yalnızca %20'lik kısmı Filistinliler tarafından kullanılmaktadır. Doğu Akifer Havzası ise bütünüyle Batı Şeria sınırları içinde kalmakta, İsrail'e akışı bulunmamaktadır. Buna rağmen İsrail, Doğu Akifer Havzası tarafından üretilen tüm suyun %70'inden fazlası üzerinde özel denetim uygulamaktadır. İsrail, çoğunlukla Batı Şeria'da yer alan ve buradan beslenen su kaynaklarını İsrail'e yönlendirerek Filistinlilerin kendi sularına erişimini önemli ölçüde engellemektedir. Bunun yanı sıra, akiferlerden suyun kalitesi ve miktarını negatif yönde etkileyecek şekilde aşırı çıkarım yapmaktadır. Bu durum Filistinlilerin su çıkarım miktarını azaltarak, kendi topraklarının altından çıkan suyu İsrail'den satın almalarına neden olmaktadır.

⁸ Ibid.

⁹ Elisabeth Koek, "Water for One People Only: Discriminatory Access and 'Water-Apartheid' in the OPT", Ramallah: Al-Haq, 2013, s.25.

Kıyı Akiferleri ise, İsrail kıyı şeridi, Gazze Şeridi ve Sina Yarımadası'nın altında yer almaktadır. Kıyı akiferleri Gazze Şeridi'nde yaşayan 1.8 milyon Filistinlinin tek su kaynağıdır. Ancak Gazze elde edilen su miktarının yalnızca % 25'ine erişebilmektedir. Tarımda kullanılan kimyasallardan dolayı artan kirlilik ve kıyı akiferleri üzerinden aşırı su çıkarma nedeniyle Gazze'deki suyun miktarı ve kalitesi düşmüştür.

Bölgenin tek yer üstü su kaynağı olan Ürdün Nehri havzasının % 37'si İsrail, % 9'u ise Batı Şeria'da yer almaktadır. Ürdün Nehri Filistin'in doğu sınırı olarak tanınsa da 1967'de Batı Şeria'yı işgal eden İsrail, nehrin akış yönünü değiştirerek Filistinlilerin nehrin kenarlarına fiziksel erişimini ve su kaynaklarından yararlanmasını engellemiştir.¹⁰

Filistinlilerin Suya Ulaşımı

İAFT'nin su dahil olmak üzere tüm doğal kaynakları, 1967'den bu yana İsrail'in sınırsız kontrolü altındadır. İsrail'in elli yılı aşkın süredir İAFT üzerinde uyguladığı politikalar neticesinde, kaynaklar Filistinliler ve İsraili yerleşimciler arasında asimetrik bir biçimde dağılmakta, Filistinlilerin temiz ve yeterli miktarda suya erişimi yıllık kotalarla kısıtlanmaktadır. 2016 Temmuz Dünya Bankası verilerine göre, Batı Şeria'daki İsraili yerleşimci nüfusun günlük kişi başına su tüketimi 240 litre iken, Filistin nüfusunun günlük kişi başına tükettiği su miktarı 73 litredir.¹¹ Dünya Sağlık Örgütü'nün önerdiği günlük kişi başı su tüketimi ise 100 litredir. Su altyapı sistemi olmayan bazı bölgelerde ise Filistinliler, kişi başına günlük 20 litre su tüketmektedir ki bu miktar Dünya Sağlık Örgütü'nün günlük 50 litre olarak belirlediği su kıtlığı eşiğinin bile altındadır.¹² Diğer taraftan, İsraili vatandaşlar günde 300 litrenin üzerinde su tüketmektedir.¹³ Nüfusun %32'sini oluşturan Filistinlilerin, yer altı ve yer üstü su kaynaklarından yararlanma oranı %13 iken, nüfusun %68'ini oluşturan İsraililerin kullanım oranı %87'dir.¹⁴

Görüldüğü üzere, İsrail'in Filistinlilere sağladığı su tahsisi asgari düzeyin altında olmakla birlikte, aynı bölgede yaşayan yasa dışı yerleşimciler ve Filistinliler

¹⁰ Koek, s.24.

¹¹ UN General Assembly, *Economic and social repercussions of the Israeli occupation on the living conditions of the Palestinian people in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and of the Arab population in the occupied Syrian Golan*, 23 May 2017, A/72/90-E/2017/71, <http://www.refworld.org/docid/594127484.html> (22 Nisan 2018)

¹² Jad Isaac ve Jane Hilal, "Palestinian Landscape and the Israeli-Palestinian Conflict", *International Journal of Environmental Studies*, Vol.68, No.4, (2011), s. 422. Ayrıca bakınız: World Health Organisation, "What is the minimum quantity of water needed?", http://www.who.int/water_sanitation_health/emergencies/qa/emergencies_qa5/en/ (18 Nisan 2018).

¹³ Carol Schachet, Troubled Waters Fact Sheet: Water Injustice in Palestine, *Glassroots International*, 2014, s. 1

¹⁴ Corradin.

arasındaki suya erişim büyük ölçüde orantısızdır. Bölgenin su sorunlarını çözme amaçlı bir dizi girişimde bulunan Filistin-İsrail tarafları, bu sorunu çözmek için birkaç defa masaya otursalar da bugün geldiğimiz noktada suyun paylaşımı hâlâ bölgenin en büyük sorunlarından biridir.

Filistin-İsrail Su Anlaşmaları

Filistin ve İsrail arasındaki su sorununun çözümü için bugüne kadar iki defa taraflar masaya oturmuştur. Bunlardan birincisi, Kahire Antlaşması (1994), ikincisi ise Oslo II Antlaşması (1995)'dir.

Kahire Antlaşması (Gazze Şeridi ve Eriha üzerinde Anlaşma) 1994

Kahire Antlaşması'nda Gazze bölgesindeki su sorunu ele alınmıştır. Anlaşma çerçevesinde, Gazze Şeridi'ndeki su tedarik sisteminin kontrolü, su temini ve kanalizasyon sistemlerinin yönetimi, geliştirilmesi ve bakımına ilişkin sorumluluk Filistinlilere devredilmiştir.¹⁵

Oslo II (Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ne İlişkin Geçici Yönetim Düzenleme İlkeleri Bildirgesi Ek III) 1995

Oslo II Antlaşması'nın 40. Maddesinde Filistin ve İsrail arasındaki su sorunu ve çözümüne yer verilmiştir. Bu antlaşma çerçevesinde, suyun kullanımı ve geliştirilmesine, ortak su yönetimine yönelik kararlar alınmıştır. Madde 40¹⁶'ın içeriği aşağıdaki şekildedir:

İsrail, Filistin'in Batı Şeria'daki su haklarını tanır. Bu haklar, <daimî statü> müzakerelerinde görüşülecek ve çeşitli su kaynaklarına ilişkin Daimî Statü Antlaşması'nda karara bağlanacaktır.

Her iki taraf da çeşitli kullanımlar için ilave su geliştirilmesi gerekliliğini kabul eder.

Her iki taraf, kendi alanlarındaki su ve atık su konusunda her iki tarafın yetki ve sorumluluklarına saygı duyarken, geçici dönem boyunca Batı Şeria'daki su ve atık su kaynak ve sistemlerinin yönetimini aşağıdaki ilkelere uygun bir biçimde koordine etmeyi kabul eder;

¹⁵ Water Authority, *The Issue of Water between Israel and the Palestinians, Israel*, 2009, s. 3. <http://siteresources.worldbank.org/INTWESTBANKGAZA/Resources/IsraelWaterAuthorityresponse.pdf> (20 Nisan 2017)

¹⁶ Peace Agreements & Related, *Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip (Oslo II)*, 28 September 1995, <http://www.refworld.org/docid/3de5ebbc0.html> (20 Nisan 2018)

Bu maddede belirtilen Doğu Akiferi ve Batı Şeria'da üzerinde anlaşmaya varılmış diğer su kaynaklarından Filistinlilere sağlanacak ilave su miktarlarını da dikkate alarak, kaynaklardan mevcut kullanım miktarlarının korunması (devam ettirilmesi),

Su kaynaklarındaki su kalitesinin bozulmasının önlenmesi,

Su kaynaklarının nicelik ve nitelik olarak sürdürülebilir kullanımını sağlayacak bir biçimde kullanılması,

Kaynakların kullanımının, değişken iklimsel ve hidrolojik koşullara göre uydurulması,

Diğer tarafın kullanımı da dahil olmak üzere, su kaynaklarına gelebilecek herhangi bir zararı önlemek için gerekli tüm tedbirlerin alınması,

Evsel, kentsel, endüstriyel ve tarımsal tüm ülke içi atık suların işlenmesi, yeniden kullanılması veya uygun şekilde bertaraf edilmesi,

Mevcut su ve atık su sistemlerinin bu Madde'de belirtildiği şekliyle işlenmesi, muhafaza edilmesi ve geliştirilmesi,

Her iki tarafın su ve atık su sistemlerine kendi alanlarında gelebilecek zararlara karşı önlem alması,

Taraflar, bu Maddenin hükümlerinin, özel mülkiyete ait olan veya işletilenler de dahil olmak üzere kendi alanlarındaki tüm kaynak ve sistemlere uygulanmasını sağlar.

İsrail tarafından, Batı Şeria'daki su ve atık su yönetiminin yetki ve sorumluluklarını Filistin tarafına devredecektir.

Taraflar, Batı Şeria'daki Filistinlilerin gelecekteki su ihtiyacının yılda yaklaşık 70-80 milyon metreküp arasında olduğunu kabul eder.

Taraflar, Filistinlilerin evsel kullanım için temiz su ihtiyacını karşılamak için, geçici dönemde Filistinlilerin yılda 28,6 milyon metreküp suya ulaşma gerekliliğini kabul eder.

Taahhütleri uygulamak için taraflar arasında Ortak Su Komitesi kurulacaktır.

Gazze Şeridi'ndeki su kaynakları, su ve atık su sistemlerine ilişkin taraflar arasında var olan sözleşmeler değiştirilmeden aynen devam edecektir.

Oslo Anlaşması'nın beş yıllık süreyi kapsaması amaçlanmasına rağmen, Filistin'in "nihai statüsü" belirlenmediği için pratikte hâlâ yürürlüktedir. Ancak Filistinlilerin beklentilerinin aksine, Oslo'da belirtilen projeler gerçekleşmemiş, detaylı taahhütlere rağmen pratikte su sorunu çözülememiştir. Maddeleri Filistinlilerin aleyhine uygulanan anlaşmanın yapısal olarak da sorunlu olduğu günümüzde daha da belirgin hale gelmiştir. Öncelikle Gazze Şeridi'nin anlaşma dışında tutulması ve Batı Şeria'nın % 60'lık kısmının (Bölge C) İsrail kontrolünde kalması Anlaşma'nın daha en başından sorunlu olduğunu göstermektedir. Anlaşma'ya göre Gazze Şeridi su ihtiyacını kendi küçük topraklarından karşılamak zorunda kalacak, Batı Şeria'dan

su transferi yapamayacaktı. Nitekim Batı Şeria ve Gazze Şeridi iki ayrı birim olarak değerlendirildiğinden, 23 yıllık süre zarfında Batı Şeria'dan Gazze Şeridi'ne su transferine izin verilmemiştir. Bu durumda Gazze su ihtiyacını yerel su kaynaklarından karşılamak zorunda kalmıştır. Ancak Gazze'nin nitrat ve tuz seviyesi oldukça yüksek su kaynakları insan tüketimine uygun değildir ve 1. 8 milyon nüfusa yetecek kapasitede başka bir kaynak da mevcut değildir. Bugün gelinen noktada, uluslararası örgütlerin de belirttiği üzere Gazze'de ciddi bir su krizi yaşanmaktadır. Bunun yanında, su kaynaklarının ve nüfusun değişen özelliklerinin hesaba katılmadığı Oslo Anlaşması, su sorununa uzun süreli veya kalıcı bir çözüm bulunmasının çok gerisinde kalmıştır. 1995 yılında belirlenen su paylaşımındaki sabit miktarlar artan Filistinli nüfusun su talebini karşılayamamaktadır. Filistinlilerin nüfusu 1995 yılına oranla iki kat artmasına rağmen tahsis edilen su miktarı Oslo'da verilen paydan bile daha azdır.¹⁷ Diğer taraftan İsrail, sadece Doğu Akiferi'nden 1995 yılına oranla üç kat daha fazla su çıkarmaktadır.

Oslo Antlaşması'nda alınan kararlar "Ortak Su Komitesi (JWC)"nin kurulmasıyla desteklenmiştir. Komite, her iki taraftan eşit üyelerden oluşacak ve oybirliği ile karar alacak olup, su kaynaklarından, su ve atık sistemlerinin korunmasından ve su ile ilgili anlaşmazlıkların çözümünden sorumlu olacaktır. Fakat iki taraf arasında güç ve kontrol açısından makul bir denklik yoktur. 2009 Dünya Bankası Raporuna göre, JWC ortak kaynak yönetimi için etkin bir iş birliği sağlama görevini yerine getirememiştir. JWC, su yönetimi ihtilaflarının çözümünde mutabakata dayalı bir yaklaşımın geliştirilmesini engelleyen temel asimetrilere (güç, kapasite, bilgi, çıkar alanlarından) dolayı "ortak" bir su kaynakları yönetim kurumu olarak işlev görmemektedir.¹⁸ JWC, her ne kadar bölgedeki su kaynaklarının paylaşımının ve kontrolünün sağlanması amacıyla kurulmuş olsa da işgalden bugüne kadar İsrail'in Filistin kaynakları üzerinde sürdürdüğü ayrımcı politikaların bir nevi kurumsallaştırılmasından öteye gidememiştir.

İAFT'deki su kaynaklarının kontrolünü Filistin yönetimine devreden İsrail, bugün geldiğimiz noktada tüm bölgenin kaynakları üzerinde tam yetki sahibidir. Yetki alanına giren bölgeye su sağlamak bir tarafa Filistinlilerin kendi çabalarıyla suya ulaşmalarına da engel olmaktadır. Filistin yönetimi yalnızca İsrail tarafından

¹⁷ Camilla Corradin, "Israel: Water as a tool to dominate Palestinians", *Al-Jazeera*, 23 Haziran 2016, <http://www.aljazeera.com/news/2016/06/israel-water-tool-dominate-palestinians-160619062531348.html> (27 Mart 2018).

¹⁸ World Bank, "West Bank and Gaza - Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development", Washington DC, 2009, <http://documents.worldbank.org/curated/en/775491468139782240/West-Bank-and-Gaza-Assessment-of-restrictions-on-Palestinian-water-sector-development> (20 Nisan 2018).

verilen yetersiz miktardaki suyun idaresinden sorumludur ve Filistinlilerin kullandığı suyun yarısı için İsrail'e ödeme yapmak zorundadır.¹⁹ İsrail'in Filistinlilere sattığı su ise ortak kaynaktan çıkarılmaktadır.

İsrail'in Su Politikaları

İsrail, Filistin topraklarında çatışma alanını genişleterek yetmiş yıldır süren işgalini derinleştirmektedir. Bölgedeki çok boyutlu çatışmaların önemli ayaklarından birini oluşturan su, İsrail'in yayılmacı emellerini büyük ölçüde karşıladığı için değerlidir. Filistinlilerin bugün yaşadığı sunî su krizi, İsrail'in işgal ettiği topraklarda uyguladığı politikaların doğal bir sonucudur. Askeri kararname, Filistinlilerin dolaşım kısıtlamaları ve Ayrım Duvarı gibi bir dizi uygulamayla Filistinlilerin suya erişimi doğrudan veya dolaylı yollardan engellenmektedir.

Askeri Kararnameler

1967 yılında Batı Şeria ve Gazze'yi işgal eden İsrail İAFT'de su kaynaklarını kontrol eden bir dizi askerî kararname çıkarmıştır. Günümüzde Filistinliler için hâlâ yürürlükte olan bu kararname, İsrail ordusuna İAFT'deki suyla ilgili konularda tam yetki vermekle birlikte Filistinlilerin su alt yapısına ilişkin her türlü girişimlerini İsrail ordusunun iznine tabi kılmıştır.²⁰ Diğer taraftan İsrail hukukuna bağlı yerleşimciler için bu kararname geçerli değildir.

Filistinlilerin İsrail ordusundan su ile ilgili izin alabilmeleri oldukça maliyetli olup uzun zaman almaktadır. Nitekim Filistinlilerin su projelerinin çoğu İsrail makamlarınca reddedilmektedir. Kabul edilen az sayıdaki proje de içme suyunu karşılama amaçlıdır.²¹ İsrail devleti tarafından 2009'da yayınlanan su raporu²², Filistinlilerin su projelerinin İsrail tarafına verebileceği muhtemel zarar endişesiyle kabul edilmediğini iddia etmektedir. Ancak İsrail'in akiferlerden aşırı su çıkarımı suyun kalitesi ve miktarını etkileyerek hem Filistin tarafına hem de İsrail tarafına zarar vermektedir. Yeni projelerin yanı sıra, var olan su alt yapı sistemlerinin bakımı, yıpranan boruların onarımına da izin verilmemektedir. Projelerine izin çıkmayan veya uzun zaman alan bürokratik süreci bekleyemeyip su ihtiyaçlarını

¹⁹ Amnesty International, "Troubled Waters-Palestinians Denied Fairs Access to Water", Londra, 2009, s. 17.

²⁰ Laith Shakir, "Think California's Drought Is Bad? Try Palestine's", *Institute for Policy Studies*, 25 Haziran 2015, <http://www.ips-dc.org/think-californias-drought-is-bad-try-palestines/> (20 Nisan 2018).

²¹ Konuralp Pamukçu, "İsrail-Türkiye İlişkilerinde Yeni Bir Boyut: Su", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Vol. 23., (2003), s. 49

²² State of Israel Water Authority, "The Issue of Water between Israel and the Palestinians", Mart 2009, <http://siteresources.worldbank.org/INTWESTBANKGAZA/Resources/IsraelWaterAuthorityresponse.pdf> (28 Nisan 2018).

karşılama isteyen Filistinliler, ilkel yollarla su kaynaklarına ulaşmak zorunda kalmaktadırlar. Aynı rapor, kısıtlı imkanlarla açılan korsan kuyuları işaret ederek, Filistinlilerin kendi topraklarının altından geçen suyu kullanmak istemelerini “su hırsızlığı” olarak nitelmiştir. İsrail makamları, Filistinlilerin akiferlerden çıkardığı su miktarını belirlemekle kalmayıp, Filistinlilerin biriktirdikleri az miktardaki yağmur suyunu bile denetlemektedirler. Akan suya ulaşamayan Filistinlilerin inşa ettiği küçük yağmur suyu sarnıçları da İsrail ordusu tarafından yok edilmektedir.²³

Filistinlilerin hakları olan suya erişmelerini var olan suyu “koruma” gerekçesiyle engelleyen İsrail, yasadışı yerleşimciler için ilave sübvansiyonlar sağlayarak su altyapısını sürekli olarak geliştirmektedir. Bu sayede İsraili yerleşimcilerin “korunan” suya sınırsız ulaşım hakları vardır. Diğer taraftan Filistin yönetiminin İsrail’in Batı Şeria’dan veya dağ akiferlerinden çıkardığı su miktarını denetleme yetkisi ve gücü yoktur.

Ayrım Duvarı

İsrail, uluslararası toplumun sert tepkilerine karşın 2002’de inşa etmeye başladığı Batı Şeria’yı çevreleyen ve bölgenin kalbi olan Kudüs şehrini Filistinlilerden soyutlayan “Ayrım Duvarı” sayesinde Filistinlileri adeta bir açık hava hapisanesinde yaşamaya mahkûm etmektedir. İsrail’in Batı Şeria’da planladığı 720 kilometrelik Ayrım Duvarı’nın 460 kilometresi tamamlanmış bulunuyor. Duvarın % 85’i Batı Şeria’nın içinden geçerek Filistinlilerin topraklarını %9,4 daraltmaktadır.²⁴ İsrail’in güvenlik gerekçesine dayandırdığı duvarın en büyük etkisi su meselesine olmuştur.²⁵

Ayrım Duvarı nedeniyle Batı Şeria artezyen kuyusunun kaybı, Filistinlilerin mevcut temiz su sıkıntısını artırmıştır.²⁶ Duvarın meydana getirdiği fiziksel ayırım, su şebekesine bağlı olmayan Filistinlilerin suya ulaşımını önemli ölçüde engelleyip su fiyatlarını yükseltirken mevcut su ve sulama şebekelerine önemli ölçüde zarar vermiştir. Duvarın inşasının ilk bir yıllık süresinde, Batı Şeria’da 37 km’lik su

²³ Diakonia, “Israel’s Administrative Destruction of Cisterns in Area C of the West Bank”, Sweden, 2011, https://www.diakonia.se/globalassets/documents/ihl/ihl-in-opt/briefs/diakonia_cisterns_legal_brief_28092011_low.pdf (20 Nisan 2018).

²⁴ Abdurrauf Arnavut ve Lubabe Zukan, “İsrail’in Duvarları Filistinlileri Birbirinden Ayırıyor”, *Anadolu Ajansı*, 9 Şubat 2018, <https://aa.com.tr/tr/dunya/israilin-duvarlari-filistinlileri-birbirinden-ayiriyor/1058750> (18 Nisan 2018).

²⁵ Julie Trottier, “A Wall, Water and Power: The Israeli ‘Separation Fence’”, *Review of International Studies*, Vol. 33, No.1, 2007, s.115.

²⁶ Andrew R. Malone, “Water Now: The Impact of Israel’s Security Fence on Palestinian Water Rights and Agriculture in the West Bank”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol.36, No.2, 2004, s. 657.

borusu yok edilmiş, zararın maliyeti milyonlarca dolara ulaşmıştır.²⁷ İsrail, kendi güvenlik saptantısı ve stratejik planları doğrultusunda inşa ettiği duvarın yol açtığı zararları tazmin etmek için herhangi bir girişimde bulunmamış, tüm yükü yine Filistinlilere yüklemiştir.²⁸ Diğer taraftan, İsrail su şebekeleri duvardan hiç etkilenmemektedir. Bilakis, İsrail kontrolünde kalan kısım tatlı su kaynağına en kolay erişimin sağlandığı bölge olduğundan İsrail akiferlerden daha fazla faydalanmaktadır.²⁹

Ayrım Duvarı yalnızca suyun adil paylaşımının önüne geçmekle kalmayıp Filistinlilerin zaten az miktarda kalan tarımsal alanlarına da zarar vermektedir. Öyle ki Gazze Şeridi çevresinde inşa edilen 60 kilometrelik duvar ile Gazze’de kullanımına izin verilmeyen alan 62.600 dönüme ulaşmış, 80 bin zeytin ağacı yok edilmiştir. Duvarın mevcudiyeti dolayısıyla erişime izin verilen tarımsal arazilerin de Batı Şeria çiftçilerine sağladığı kâr azalmıştır. Çeşitli gerekçelerle Filistinlilerin suya ulaşımını engelleyen İsrail’in, duvar planını bilinçli ve stratejik bir şekilde yaptığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, İsrail’in bölgedeki güvenlik ikilemini kendi menfaatleri lehine tanımlayarak, nihai hedefinin önünü açtığı şeklinde değerlendirilebilir.

İsrail Ayrım Duvarı’nın şu anki halini yeterli bulmamış olacak ki Gazze ile İsrail arasına yer altından yaklaşık 65 kilometrelik bir duvar daha inşa etmeye hazırlanmaktadır.³⁰ İsrail’in bu yeni duvar planı ile su alt yapı sistemlerine ve toprağa vereceği zarar ve bu zararın Filistinlilere maliyeti henüz bilinmemektedir.

Filistinlilerin Dolaşımı

İsrail makamları, Batı Şeria’nın önemli bir kısmını İsraili yerleşimcilerin kullandığı yollara yakın olması sebebiyle “devlet arazisi”, “atış talim alanı” veya “doğa koruma” alanları olarak tayin ederek bu bölgelere Filistinlilerin erişimini kısıtlamaktadır. Bu alanlar genellikle su çıkarımında en iyi potansiyele sahip bölgeler olduğundan özellikle Filistinliler için oldukça değerlidir. İsrail bu bölgeleri “kapalı askeri alanlar” olarak belirleyerek Filistinlilerin dağ akiferine erişimini de engellemektedir. Aynı şekilde, daha önce Filistinlilerin tarımsal arazi olarak kullandığı Ürdün Nehri boyunu da “askeri bölge” ilan ederek Filistinlilerin hem tarım arazisine

²⁷ Malone, s. 656.

²⁸ Amnesty International, “Troubled Waters-Palestinians Denied Fairs Access to Water”, Londra, 2009, s. 51-52.

²⁹ Malone, s.658.

³⁰ Raf Sanchez, “Israel Unveils Plans for 40-mile Underground Wall Around Gaza”, *The Telegraph*, 18 Ocak 2018, <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/01/18/israel-unveils-plans-40-mile-underground-wall-around-gaza/> (18 Nisan 2018).

erişimini hem de Ürdün Nehri sularına ulaşımını engellemiştir. Öte yandan, İsraili yerleşimcilerin Ürdün Vadisi'nde sahip oldukları büyük çiftlikler için Batı Şeria'dan su çıkarımı oldukça yüksek seviyededir. Öyle ki bu çiftliklerden Avrupa'ya ihracat yapabilecek kadar tarımsal ürün elde edilmektedir.³¹

İsrail'in inşa ettiği Ayrım Duvarı ve çok sayıda askeri kontrol noktaları Filistinlilerin dolaşım özgürlüğünün ne ölçüde kısıtlandığını gösteren uygulamalardır. Bir Filistinli için (askeri kontrol noktalarını geçebilirse) kendi topraklarında birkaç kilometre uzağa gitmesi neredeyse tüm gününü almaktadır. Bu durum özellikle İsraili yerleşimcilerin bulunduğu noktalara yakın yaşayan Filistinliler için günlük bir işkence haline dönüşmektedir. Filistinlileri adeta ablukaya alan bu uygulamalar baskının yanında ekstra maliyet anlamı da taşımaktadır. Filistin'de mal ve hizmetlerin dolaşımına getirilen katı kontroller su tankerlerinin nakliye sürelerini artırmakta, askeri kontrol noktaları yerine daha uzun güzergahları kullanan su tankerleri artan nakliye masraflarını su fiyatlarına yansıtılmaktadır. Bu tedarik formu, Filistinlilerin suya ulaşım maliyetlerinin İsraili yerleşimcilerin ödediğinden sekiz kat daha pahalı olduğunu göstermektedir.³² Bunun yanında, su sistemlerinin bakım onarımı veya yeni su sistemlerin kurulması için gerekli teçhizatın Filistinlilerin yaşadığı bölgelere ulaştırılmasında engeller çıkarmakta, su sistemlerinin tamiratını geciktirmektedir. Bakım-onarımı yapılmayan alt yapı sistemleri nedeniyle mevcut suyun kalitesi ve miktarı değişmektedir. Nicelik ve nitelikteki bu değişim, İsrail'in su gaspını kamufle etmek için kullandığı argümanlardan birisini oluşturmaktadır. Akiferlerdeki kirliliğin nedenini Filistinlilerin su altyapı sistemlerinin bakım onarımını yapmaması olarak gören İsrail, diğer taraftan bakım onarım için gerekli teçhizatın Gazze'ye girişini engellemekte, işaret ettiği soruna büyük ölçüde bizzat kendisi sebebiyet vermektedir.³³

Askeri Operasyonlar

İsrail Gazze'ye yönelik düzenlediği askeri operasyonlarla, bölgenin altyapısına ciddi anlamda zarar vermektedir. Sıcak çatışmaların yaşanmadığı dönemde suya erişimi engelleyici politikalar uygulayan İsrail, askeri operasyonlar sırasında Filistinlilerin direniş gücünü kırma amaçlı olarak altyapı sistemlerini hedef almaktadır. Yalnızca 2008 Dökme Kurşun Operasyonu sırasında 919 su kuyusunu, 229 sulama

³¹ Who Profits, "Made in Israel": Agricultural Export from Occupied Territories", 2012, https://whoprofits.org/sites/default/files/agricultural_export_flash_report_0.pdf (20 Nisan 2018).

³² Amira Hass, "Someone Tell the Palestinians: It's the Occupation, Stupid!", *Haaretz*, 10 Eylül 2012, <https://www.haaretz.com/amira-hass-it-s-the-occupation-stupid-1.5158949> (17 Nisan 2018).

³³ Elisabeth Koek, "Water for One People Only: Discriminatory Access and 'Water-Apartheid' in the OPT", Ramallah: Al-Haq, 2013, s.31.

kanalını ve 243 su pompasını tahrip etmiştir.³⁴ Filistin Su Kurumu (PWA) ve Kıyı Belediyeleri Su İdaresi (CMWU), savaşın altyapıya verdiği zararın maliyetinin yaklaşık 34 milyon dolar civarında olduğunu belirtmiştir.³⁵ Savaşın finansal yükünün yanı sıra İsrail, su ve sanitasyon tesislerinin inşası, bakımı ve işletilmesi için gerekli ekipman ve malzemelerin Gazze'ye girişini engellemiş, bu durum temel hizmetlerin kademeli olarak bozulmasına yol açmıştır.³⁶ Halen Gazze nüfusunun %40'ı her üç günde bir 5-8 saat suya erişim sağlayabilmektedir.

Kirlilik

Filistin su kaynakları, elektrik krizi ve yetersiz alt yapı sistemleri nedeniyle kirlenmektedir. Yıpranmış su sistemlerine ek olarak, bölgede yaşanan elektrik problemi sebebiyle arıtılmayan su, sızarak yer altı sularını kirletmektedir. Daha önce belirtildiği üzere, İsrail'in ortak su kaynaklarını aşırı kullanması, askeri operasyonlar ve su politikaları bu kirliliğe dolaylı olarak neden olmaktadır. Bunun yanında kirliliğe doğrudan sebebiyet veren uygulamalar da mevcuttur. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde bulunan İsrail yerleşimleri, kanalizasyon ve atık suyu hiçbir arıtma işlemine tabi tutmadan Filistin vadilerine boşaltmaktadır.³⁷ Ayrıca, İsrail endüstrileri sıkı İsrail çevre regülasyonlarından kaçınmak için Batı Şeria tepelerine taşınmaktadır.³⁸ Bu endüstrilerin iki yüzden fazlası fabrika atıklarını Filistin akarsularına ve tarım alanına boşaltmaktadır. Bir araştırma raporuna göre, 2001'de İsrail hükümetinin Gazze Şeridi'ne 3,5 milyon metreküp işlenmemiş atık su tahliye etmiştir.³⁹ İsrail bu tür uygulamalarla zaten az miktarda olan suyu sağlıksız ve içilmez hâle getirmektedir.⁴⁰ Bugün Gazzelilerin ulaşabildikleri suyun % 95'i ise insan tüketimi için uygun değildir.⁴¹

³⁴ Al Mezan Centre for Human Rights, "Cast Lead Offensive in Numbers", Gazze, 2009, s.40.
<http://www.mezan.org/en/uploads/files/8941.pdf>

³⁵ UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), Occupied Palestinian Territory: Gaza Strip: WASH damage and estimated number of people with no access to clean water (5 Sept. 2014), 5 September 2014, <http://www.refworld.org/docid/542533714.html> (20 Nisan 2018)

³⁶ Human Rights Watch, "I Lost Everything! Israel's Unlawful Destruction of Property during Operation Cast Lead", 13 Mayıs 2010, <https://www.hrw.org/report/2010/05/13/i-lost-everything/israels-unlawful-destruction-property-during-operation-cast-lead> (19 Nisan 2018).

³⁷ Center for Economic and Social Rights, *The Right to Water in Palestine: a Background*, New York, 2003, s.2

³⁸ Ibid

³⁹ Ibid

⁴⁰ Elena Lazarou, "Water in the Israeli- Palestinian Conflict", *European Parliament Think Tank*, 2016, s.3

⁴¹ UN General Assembly, *Economic and social repercussions of the Israeli occupation on the living conditions of the Palestinian people in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and of the Arab population in the occupied Syrian Golan*, 23 May 2017, A/72/90-E/2017/71, <http://www.refworld.org/docid/594127484.html> (22 Nisan 2018)

İsrail, İAFT’de uyguladığı bu politikalar bölgenin suyunu tekelleştirmiş, Filistinlilerin su ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili sektörlerini de olumsuz etkilemiştir. Hiç kuşkusuz su krizi en çok tarım sektörünü etkilemiştir. İAFT’ye tarım için sağlanan su miktarındaki orantısızlık, evsel ve kişisel kullanım için tahsis edilen su miktarındaki orantısızlıktan daha ciddi boyuttadır.⁴² Mevcut kaynaklara ulaşımdaki kısıtlamalar ve artan su ihtiyaçlarını karşılamak adına konvansiyonel olmayan kaynakların geliştirilmesi için Filistinlilere uygulanan yasaklar tarım sektörünü bir bütün olarak etkilemiş ve sulanan arazilerde genel bir düşüşe neden olmuştur. Tarımın gayri safi milli hasıladaki (GSMH) payı, 1982 yılında % 30⁴³ civarında iken, Filistin Merkez İstatistik Bürosu 2016 yılı verilerine göre⁴⁴, bu oran %3.4’e kadar düşmüştür.

Filistin’de tarımın önemi ekonomik, sosyal ve siyasi olarak üç boyutta ele alınabilir. Birincisi, tarım sektörü, istihdam yarattığı ve yoksulluğu azalttığı için iktisadi gelişmeye katkıda bulunabilir. İkincisi, gıda güvenliği sağlar ve dolaşım serbestisi olmayan işçileri Filistin sınırları içinde absorbe edebilir. Son olarak, “Filistin toprağını koruma” gibi bir bilinç oluşturarak özellikle kırsal alanlarda Filistin’in fiziki varlığını korur.

İsrail’in su kaynakları üzerindeki yetkisini bu denli politize etmesi, Filistinlilerin topraklarına el koyma yöntemlerinden biri olarak da değerlendirilebilir. İsrail, Filistin’de suni su krizi yaratarak, tarım arazilerinin atıl olmasına sebebiyet verip, bu arazileri kamulaştırmaktadır. Bunu da bölgenin eski hakimlerinden Osmanlı Devleti’nin hukuk sistemini öne sürerek meşrulaştırmaktadır. Bilindiği üzere, Osmanlı hukukunda tüm araziler devlete aitti. Toprak Kanunu’nun (1858) 68. maddesine göre bir arazinin özel mülkiyete geçebilmesi için bir kişi tarafından aralıksız 10 yıl ekilmesi gerekmektedir.⁴⁵ Arazi üzerinde 3 yıl üst üste tarım yapılmaması durumunda söz konusu arazi devlet mülkiyetine geçmekteydi. İsrail bu “devlet arazisi” kanununu kullanarak, su yokluğu nedeniyle topraklarında tarım yapamayan Filistinlilerin arazilerini kamulaştırmıştır. Ancak İsrail, dayanak olarak kullandığı bu Osmanlı kanununu da istismar etmekte, el koyduğu toprakları “mirî arazi” mantığını işleterek tüm toplumun kullanımına sunmak yerine yalnızca İsraili yerleşimcilere tahsis etmektedir. İsraili yerleşimciler ise yasal zorbalıkla

⁴² Elisabeth Koek, “Water for One People Only: Discriminatory Access and ‘Water-Apartheid’ in the OPT”, Ramallah: Al-Haq, 2013, s.52.

⁴³ Rayya El Zein, “Developing a Palestinian Resistance Economy through Agricultural Labor”, *Journal of Palestine Studies*, Vol.46, No.3, (2017), s.13.

⁴⁴ Palestinian Central Bureau of Statistics, *Palestine in Figures 2016*, Ramallah, 2017, s.58.

⁴⁵ Ari Briggs, “Beware Ottoman Land Law!”, *The Jerusalem Post*, 30 Temmuz 2015, <https://www.jpost.com/Opinion/Beware-Ottoman-land-law-410708> (19 Nisan 2018).

elde ettikleri Filistin topraklarını geniş su kaynaklarına erişmenin de avantajıyla diledikleri gibi kullanmaktadırlar.

İsrail, su kaynakları üzerindeki yetkisini kullanarak Filistin topraklarına el koymakta, işgali derinleştirip, bölgedeki çatışmayı kemikleştirmektedir. Su üzerinde uyguladığı politikaları iç hukukta meşrulaştırırsa da uluslararası hukukta yasal bir zemin bulamamaktadır. Sonraki bölümlerde İsrail'in su politikaları uluslararası hukuk çerçevesinde incelenecektir.

ULUSLARARASI HUKUK: SU HAKKI

Birtakım uluslararası sözleşmeler su hakkına ilişkin hükümler içermektedir. Bunların yanında, doğrudan bölgeyi ilgilendiren uluslararası kararlar da mevcuttur. Uluslararası Hukuk, işgal altındaki Filistin topraklarında işgalci güç olarak bulunan İsrail devletinin su hakkına saygı duymasını zorunlu kılmaktadır. İsrail, Filistin nüfusunun su hakkını ihlal eden eylemlerden kaçınmalı, ayrıca Filistin nüfusunun su hakkından yararlanmasını sağlayan üçüncü tarafların müdahalesini de koruma altına almalıdır.

29 Kasım 1947 tarihli BM Genel Kurulu Paylaşım Planı'nın 181 sayılı kararına göre; "Arap Devleti, İsrail Devleti ve Kudüs şehrinin su ve enerji tesislerine erişimi ayrımcı olmayan bir temelde sağlanmalıdır" (4.D.2.e).⁴⁶ Filistin-İsrail su sorunu kapsamında, bir Arap ve bir Yahudi devletinin kurulmasını öngören BM Genel Kurulu Taksim Planı'nda alınan kararlardan itibaren uluslararası hukukun ihlal edildiğini görmekteyiz.

İsrail'in işgalci güç olarak Filistin topraklarında su bağlamında gerçekleştirdiği eylemler, birbirini tamamlayan iki yasal çerçevede incelenebilir: uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuk. Uluslararası suların kullanımına ilişkin Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılması Sözleşmesi⁴⁷ de bu konuyla doğrudan ilintilidir. Ancak bu çalışmada söz konusu sözleşmeye yer verilmeyecektir.

Suya erişim hakkına ilişkin, İsrail'in de taraf olduğu bir dizi uluslararası insan hakları sözleşmeleri mevcuttur: Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ICESCR/ESKHS), Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

⁴⁶ United Nations, *Resolution 181 (II). Future government of Palestine*, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253> (6 Nisan 2018).

⁴⁷ İsrail, Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılması Sözleşmesi'ne taraf değildir.

(ICCPR/MSHS), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICERD/ IAOKİS), BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC/ÇHS) ve BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW).

Ayrıca uluslararası insancıl hukuk hükümleri de su konusuna uygulanabilir. Özellikle Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair 4. Cenevre Sözleşmesi, 18 Ekim 1907 tarihli Kara Harbinin Kanunları ve Yapılageliş Kuralları Hakkındaki Lahey Sözleşmesi (IV) gibi geleneksel uluslararası hukuk kuralları uygulanabilir. Ayrıca, uluslararası silahlı çatışmaların mağdurlarının korunmasıyla ilgili 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi Ek Protokolü (I) gibi uluslararası insancıl hukuk kuralları da İsrail için bağlayıcıdır.

İsrail, uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ve taraf olduğu 4. Cenevre Sözleşmesinin hükümlerinin Filistin topraklarında uygulanamayacağını iddia etmektedir.⁴⁸ Fakat, Uluslararası Adalet Divanı dahil olmak üzere BM organları İsrail'in bu antlaşmalar kapsamındaki yükümlülüklerinin Filistin'de de geçerli olduğunu kabul etmiştir.

Uluslararası İnsan Hakları Hukuku

Su, hayatta kalmanın en temel şartlarından biri olduğu için, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ICESCR) 11 (1) Maddesi'nde⁴⁹ belirtildiği üzere "yeterli yaşam standartlarının" güvence altına alınması için gerekli teminatlardan biridir.⁵⁰ Su hakkı sağlık, yeterli barınma ve yiyecek haklarından yararlanma açısından oldukça önemlidir. Bir insan hakkı olarak su, kişisel ve evsel kullanımları için herkese yeterli, güvenli, kabul edilebilir, fiziksel olarak erişilebilir ve uygun fiyatlı olmalıdır. Bu bağlamda, BM Komitesi, su hakkının sağlanması için aşağıdaki unsurların gerekliliğini vurgulamıştır: (parag.12).

Kullanılabilirlik: Her birey için su, kişisel ve evsel kullanım için yeterli ve sürekli olmalıdır. Her birey için mevcut su miktarı Dünya Sağlık Örgütü'nün yönergelerine uygun olmalıdır.

⁴⁸ HCPR, Review of the Applicability of International Humanitarian Law to the Occupied Palestinian Territory, 2004, <https://web.stanford.edu/group/scai/images/harvardreview.pdf> (6 Nisan 2018), s.2.

⁴⁹ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Concluding observations: Canada*, 10 June 1993, E/C.12/1993/5, <http://www.refworld.org/docid/3ae6ae638.html> (6 Nisan 2018).

⁵⁰ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *General Comment No. 15: The Right to Water (Arts. 11 and 12 of the Covenant)*, 20 January 2003, E/C.12/2002/11, <http://www.refworld.org/docid/4538838d11.html> (6 Nisan 2018).

Kalite: Kişisel ve evsel kullanım için gerekli olan su, insan sağlığını tehdit eden mikroorganizmalar, kimyasal maddeler ve radyolojik tehlikelerden arındırılmış ve kabul edilebilir bir renk, koku ve tatta olmalıdır.

Erişilebilirlik: Taraf Devletin yetkisi dahilinde, ayırım yapılmaksızın herkes su ve su tesislerine erişebilmelidir. Erişilebilirlik dört boyutta ele alınabilir.

Fiziksel Erişilebilirlik: Su kaynakları tüm nüfus için güvenli fiziksel erişim içinde olmalıdır. Su tesislerine ve hizmetlerine erişim sırasında fiziksel güvenlik tehdit edilmemelidir.

Ekonomik Erişilebilirlik: Suya erişim herkes için uygun fiyatlı olmalıdır.

Eşit Erişilebilirlik: Su herhangi bir ayırım yapılmaksızın nüfusun en savunmasız veya marjinal kesimleri dahil olmak üzere herkes için erişilebilir olmalıdır.

Bilgi Erişilebilirliği: Erişilebilirlik, su sorunları ile ilgili bilgi alma ve verme hakkını içerir.

İsrail'in uygulamalarına baktığımızda Sözleşme'nin sorumluluklarını yerine getirmedeğini görüyoruz. Örneğin Ayırım Duvarı, Filistinlilerin su kaynaklarına, tarım arazilerine ve İsrail işgücü piyasasına erişmesini kısıtlayarak, Filistinlilerin "yaşam standardını" ağır biçimde etkilemektedir. Suya ilişkin politikalarına ek olarak genel uygulamaları da bunu açıkça göstermektedir. BM Komitesi, "yaşam standartlarının" düşürülmesini Sözleşme'nin yükümlülüklerinin ihlali olarak değerlendirmektedir.

ICESCR'ye taraf devlet olarak, İsrail, su hakkının kullanımına doğrudan veya dolaylı olarak müdahale etmekten kaçınmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük,

"Yeterli suya eşit erişimi kısıtlayan ya da sınırlayan herhangi bir uygulama ya da faaliyette bulunmaktan kaçınmayı; su tahsisi için geleneksel düzenlemelere keyfi olarak müdahale etmeyi; örneğin devlete ait tesislerden kaynaklanan atıklarla ya da silahların kullanımı ve test edilmesi yoluyla suyun yasadışı olarak azaltılması ya da kirlenmesini; örneğin silahlı çatışmalar sırasında uluslararası insancıl hukuku ihlal eden, cezalandırıcı bir önlem olarak su hizmetleri ve altyapısına erişimin sınırlandırılması veya yok edilmesini"

içerir (para.21). Bu durumda İsrail, suya ulaşımın hâli hazırda zor olduğu bir coğrafyada, su depolama ve dağıtım tesislerinin alt yapısını tahrip ederek suyun mevcudiyetini yasadışı bir biçimde azaltıp su hakkına keyfi müdahale etmeme yükü-

kümlülüğünü açıkça ihlal etmektedir. Ayrıca, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından belirlenen “*cezai bir önlem olarak su hizmetleri ve altyapısına erişimin sınırlandırılması veya yok edilmesine*” (parag.21) ilişkin yükümlülüklerini de hiçe sayıyor görünmektedir. Komite ayrıca, “Hiçbir koşulda bireyin asgari su seviyesinden yoksun bırakılmaması gerektiğini” vurgulamıştır (parag.56).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin görüşüne göre, Sözleşme'de belirtilen su hakkının temel seviyede sağlanmasına yönelik olarak devletlerin bir dizi yükümlülükleri vardır:

Hastalığın önlenmesi için kişisel ve ev içi kullanım için yeterli ve güvenli minimum su miktarına erişim sağlamak;

Özellikle dezavantajlı veya marjinal gruplar için, su ve su tesislerine ve hizmetlerine ayrımcı olmayan bir temelde erişim hakkı sağlamak;

Hane halkına makul bir mesafede, yeterli, güvenli ve düzenli su sağlayan su tesislerine veya hizmetlerine fiziksel erişim sağlamak;

Suya fiziksel olarak erişim gerektiğinde kişisel güvenliğin tehdit edilmesinin önlenmesi;

Mevcut tüm su tesislerinin ve hizmetlerinin adil dağıtımını sağlamak;

Suyla bağlantılı hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrol altına alınması, özellikle de yeterli sanitasyonla erişimin sağlanması için önlemler almak.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, tarım için su kaynaklarına sürdürülebilir erişimin, yeterli gıda hakkının gerçekleştirilmesi ve sağlık hakkının belirleyici unsurlarından biri olarak güvenli ve içilebilir suya erişimin sağlanması ihtiyacının önemini altını çizmiştir (parag.7). Sözleşmelere taraf devletlerin, güvence altına alınan hakları birey ve topluluklara sağlamaları gerekir. Bunun yanı sıra, birey ve grupların kendi imkânlarıyla söz konusu haklardan yararlanmalarına yardımcı olmak taraf devletlerin yükümlülüğü altındadır.

İsrail'in Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 12. Maddesine ters düşen, Filistinlilerin serbestçe hareket etmesi yönündeki kısıtlamaları da su ve su tesislerinin erişilebilirliğine engel teşkil etmekte ve ayrımcılık yasağını ihlal etmektedir.

Yukarıda belirtilen hükümlerin yanı sıra, Filistinlilerin suya erişimini kısıtlayan İsrail politikaları ve uygulamaları, İsrail'in onayladığı uluslararası insan hakları sözleşmelerinde yer alan bazı diğer hükümleri de ihlal etmektedir. Hem UESKHS'nin

hem de Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin (ICCPR/UMSHS) 1 (2) Maddesi'ne göre:

“Bütün halklar uluslararası hukuka ve karşılıklı menfaat ilkesine dayanan uluslararası ekonomik iş birliği yükümlülüklerine zarar vermemek koşuluyla, doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde kendi yararına serbestçe tasarrufta bulunabilir. Bir halk sahip olduğu maddi kaynaklardan hiçbir koşulda yoksun bırakılamaz”.

Suyun toplumların sosyal ve ekonomik kalkınması için vazgeçilmez bir kaynak olması göz önünde bulundurulduğunda, İsrail'in Filistinlilerin suya erişimine getirdiği kısıtlamalar bu hükmü ihlal etmektedir. Aynı zamanda, İsrail'in suya erişim kısıtlamaları toplulukları yaşadıkları toprakları boşaltmaya zorlamak için suyu bir araç olarak kullandığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 5. Maddesine göre;

“...Taraflar Devletler ırk ayrımcılığını tüm biçimlerinde yasaklamayı ve ortadan kaldırmayı ve ırk, renk, ulusal ya da etnik köken ayrımı yapılmaksızın herkesin haklarını garanti altına almayı ... yasa önünde eşitlik sağlamayı taahhüt ederler.”

Filistinlilere ve İsraililere -özellikle de işgal altındaki topraklarda yaşayan İsraili yerleşimcilere sağlanan tesislerin miktarı ve kalitesi açısından- suyun tahsisindeki büyük tutarsızlık, ayrımcılığa yol açmakta ve Sözleşme hükümlerini ihlal etmektedir.

Ayrıca BM Genel Kurulu, 64/292 sayılı Karar ile insanların su ve sanitasyon hakkına ek olarak temiz içme suyunun ve sıhhi tesisatın tüm insan haklarının gerçekleştirilmesi için şart olduğunu kabul etmiştir.⁵¹ Karar, ülkelerde özellikle de gelişmekte olan ülkelere herkes için güvenli, temiz, erişilebilir ve uygun fiyatlı içme suyu ve sanitasyonun sağlanmasına yardımcı olmak için devletleri ve uluslararası kuruluşları finansal kaynaklar sağlamaya, kapasite geliştirmeye ve teknoloji transferlerini başlatmaya çağırılmaktadır.⁵² Dolayısıyla su hakkı, uluslararası kabul edilmiş bir insan hakkıdır ve ayrıca, devletlerin su hakkını koruma ve gerçekleştirmede proaktif bir duruş sergilemeleri beklenmektedir.

⁵¹ UN General Assembly, *The human right to water and sanitation : resolution / adopted by the General Assembly*, 3 August 2010, A/RES/64/292, <http://www.refworld.org/docid/4cc926b02.html> (6 Nisan 2018).

⁵² Ibid. ?????????

Uluslararası İnsancıl Hukuk

İsrail, 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi, 1949 Dördüncü Cenevre Sözleşmesi ve “İşgal Altındaki Topraklar”da uygulanan geleneksel uluslararası insancıl hukuk normları ile sınırlandırılmıştır. Batı Şeria, Gazze Şeridi, Golan Tepeleri ve Doğu Kudüs, uluslararası insancıl hukuk kapsamında İşgal Altındaki Topraklar’ı oluşturmaktadır. Olağanüstü hâl dönemlerinde bile insancıl hukuk istisnalarına izin verilmez.

Batı Şeria ve Gazze’deki işgalci güç olarak, İsrail’in uluslararası insancıl hukuk kapsamında özel yükümlülükleri vardır. İşgalci güç olarak insancıl hukukun genel hükümlerine uymalıdır. Buna ek olarak, İAFT’deki şiddetin silahlı çatışma eşliğine ulaştığı durumlarda, askeri operasyonları, uluslararası insancıl hukukun düşmanlıkların yürütülmesini yöneten kurallarına uymak zorundadır. Bu hükümlerden bazıları özellikle Filistinlilerin suya erişimi ile ilgilidir.

Lahey Sözleşmesi, işgal gücünün talep edilen mülkün kullanımı ve işgal edilen toprakların doğal kaynakları üzerinde sınırlamalar getirmektedir. Lahey Yönetmeliği’nin⁵³ 55. Maddesi intifa kurallarına uygun olarak, işgal eden devletin, işgal edilen topraktaki mülk ve doğal kaynakların niteliğini ve niceliğini değiştirmesini yasaklamaktadır. Bu nedenle, değişikliklere yalnızca güvenlik ihtiyaçları ve yerel nüfusun yararı için izin verilir. İsrail’in İAFT’de yer alan İsrail yerleşimleri için su (ve diğer tüm) altyapısı bu iki istisnai kritere uymamaktadır. Aynı zamanda Ayrım Duvarı inşası da İsrail’in insani hukuk kapsamında İAFT’de intifa hakkı yükümlülüklerinin ihlali anlamına gelmektedir.

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, özel koruma ve insanî muamele görme hakkına sahip olan işgal altındaki toprakların sakinleri ile ilgili olarak işgalci güce yükümlülükler getirmektedir. İşgal gücü, kontrolündeki nüfusun refahından sorumludur. Bu, yasa ve düzenin korunmasını ve temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlamalıdır. Sözleşme’nin 55. Maddesine göre, İsrail, “*nüfusun gıda ve tıbbi malzemelerini temin etme görevine sahiptir; İşgal altındaki toprakların kaynakları yetersizse, özellikle gerekli gıda maddelerini, sağlık depolarını ve diğer maddeleri getirmelidir*”.⁵⁴ Bu yükümlülük suya erişimin sağlanmasını da içerir.

⁵³ International Conferences (The Hague), *Hague Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land*, 18 Ekim 1907, <http://www.refworld.org/docid/4374cae64.html> (6 Nisan 2018)

⁵⁴ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention)*, 12 Ağustos 1949, 75 UNTS 287, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36d2.html> (6 Nisan 2018).

Filistinlilerin suya erişimi ile ilgili işgale özgü olmayan uluslararası insancıl hukukun başka kilit hükümleri de vardır. Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmelerine 1977 Ek Protokolü (Ek Protokol I), 54(2). Maddesine⁵⁵e göre, “Gıda maddeleri, gıda maddeleri üretimi için tarım alanları, tarımsal alanlar, hayvancılık, içme suyu tesisatı ve malzeme ve sulama işleri gibi sivil nüfusun yaşaması için vazgeçilmez olan nesnelere saldırmak, imha etmek, yok etmek veya zaruri olmayan nesnelere çıkarmak yasaktır”. Ayrıca, 54(4). Maddesi sivillerin hayatta kalması için vazgeçilmez nesnelere misilleme aracı olarak kullanılmasını da yasaklamaktadır. İsrail kuvvetlerince İAFT’deki su tesislerine ve altyapısına, su arzını ve kalitesini doğrudan etkileyen enerji tesislerine karşı yapılan misilleme ve diğer kasıtlı saldırılar, bu hükmü ve uluslararası insancıl hukukun diğer hükümlerini açıkça ihlal etmektedir.

İAFT’de Uluslararası Hukukun Uygulanabilirliği

Uluslararası İnsancıl Hukuk

1907 Lahey Sözleşmesi ve 1949 Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, İşgal Altındaki Topraklarda uygulanan sözleşmeye dayalı hukuk kurallarını içerir. Lahey Sözleşmesi’nin 42. Maddesine göre, bir bölge düşman ordusunun yetkisi altında yer aldığında işgal edilmiş olarak kabul edilir.

İsrail, imzalamadığı Lahey Sözleşmesinin hukuken uygulanabilirliğini kabul ederken, taraf olduğu Dördüncü Cenevre Sözleşmesi’nin İAFT’de uygulanabilirliğini sürekli olarak reddetmiştir. İsrail, Sözleşme’nin 2. Maddesini baz alarak, yalnızca Taraf Devletlerin egemen olduğu topraklar için geçerli olduğunu; Ürdün ve Mısır’ın Batı Şeria ve Gazze Şeridi üzerinde hiçbir zaman yasal egemenliği olmadığından, bu bölgelerin uluslararası hukuk nezdinde işgal altındaki topraklar olarak kabul edilemeyeceğini, dahası bölgenin iade edilmesi gereken herhangi bir hükümete ait olmadığını iddia etmektedir.⁵⁶ Bu görüş İsrail makamları ve İsrailli yazarlar tarafından geleneksel bir biçimde öne sürülmektedir. Ancak Sözleşme’nin 2. maddesinin 2. bendi, sözleşme yükümlülüklerinin “Bir Taraf Devletin topraklarının kısmen veya tamamen işgal edilmesi (söz konusu işgal silahlı direnişle karşılaşmasa bile)” durumlarında da uygulanabileceğini belirtmiştir. Böylelikle, Madde 2(2),

⁵⁵ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, 8 June 1977, 1125 UNTS 3, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36b4.html> (6 Nisan 2018).

⁵⁶ Elie E. Hertz, “Inappropriate Use of the Fourth Geneva Convention”, *Arutz Sheva*, 22 Ocak 2014, <https://www.israelnationalnews.com/Articles/Article.aspx/14420> (6 Nisan 2018).

Madde 2(1) tarafından bırakılan bir boşluğu doldurarak, “savaş durumu” dışında meydana gelen işgaller için de geçerli olmasını sağlamıştır.

Bunun yanında, İsrail Anayasa Mahkemesi 2004 yılında aldığı bir kararla, 1907 Lahey Sözleşmesi'nin ve 1949 Dördüncü Cenevre Sözleşmesinin İAFT'de uygulanabileceğini doğrulamıştır⁵⁷. Uluslararası insancıl hukukun uygulanmasını sağlamak için çalışan Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) ve Sözleşmeye taraf olan devletler, İsrail'in bu görüşünü temelden reddetmektedir. 2001'de düzenlenen Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ne Taraf Devletler Konferansı'nda, Sözleşmenin Doğu Kudüs'ü de içeren İAFT'ye uygulanabilirliğini teyit etmiş ve hükümlerine tam olarak saygı gösterilmesi gereğini yinelemiştir.⁵⁸ ICRC ve Cenevre Sözleşmesi'ne taraf devletlerin İsrail'in Dördüncü Cenevre Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerinin İAFT'ye uygulanabilirliği konusundaki bu konumu, BM Genel Kurulu'nun çeşitli kararları ile desteklenmiştir.⁵⁹ BM Genel Kurul kararları devlet pratiklerinin ve *opinio juris*'in ifadesi olup, geleneksel hukuk kapsamında ele alınmaktadır. En yakın BM Genel Kurulu 2016 yılında 70/88 kararıyla Cenevre Sözleşmesi'nin İAFT'ye uygulanabileceğini bir kez daha yinelemiştir.⁶⁰

Sonuç olarak, uluslararası insancıl hukuk, özellikle Lahey Sözleşmesi ve Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, Batı Şeria'da uygulanır niteliktedir. Aynı zamanda bu sözleşmelere paralel olarak mevcut olan BM Genel Kurulu kararları gibi teamül hukuku da İsrail için bağlayıcıdır. Birleşmiş Milletler üyesi olarak İsrail, İAFT'de Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanması gerektiğini belirten Güvenlik Konseyi kararlarının da bağlayıcı olduğunu kabul etmelidir.

Uluslararası İnsan Hakları Hukuku

İsrail, taraf devlet olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri yükümlülüklerini İAFT'de uygulamayı kabul etmemekte, bu sözleşmeleri egemen topraklarının

⁵⁷ *Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel*, HCJ 2056/04, Israel: Supreme Court, 30 Mayıs 2004, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/39a82e2ca42b52974125673e00508144/09d47365bd007706c12575c20046ec2a?openDocument> (17 Nisan 2018).

⁵⁸ ICRC, Implementation of the Fourth Geneva Convention in the occupied Palestinian territories: history of a multilateral process (1997-2001), 2002, <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/5fldpi.htm> (6 Nisan 2018).

⁵⁹ UN, Applicability of International Law to Palestinians in Occupied Territory Reaffirmed at International Meeting in Vienna, 2011, <https://www.un.org/press/en/2011/gapal1186.doc.htm> (6 Nisan 2018). Ayrıca bakınız; ICRC, https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_rul_rule130

⁶⁰ UN General Assembly, *Applicability of the Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, of 12 August 1949, to the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and the other occupied Arab territories*, 9 August 2016, A/71/321, <http://www.refworld.org/docid/57e12b314.html> (6 Nisan 2018).

parçası olmayan bölgelere uygulamak zorunda olmadığını iddia etmektedir. İAFT’de insan hakları hukukunun hariç tutularak, sınırlı insancıl hukuk kurallarının uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Ancak genel olarak, insan hakları hukuku belli konuları daha detaylı ele aldığından insancıl hukukun tamamlayıcısı olarak görülürler⁶¹. İsrail’in ulusal güvenlik endişesini bahane ederek İAFT’de asgari insan hakları gerekliliklerini yerine getirmemesinin yasal dayanağı yoktur. Kaldı ki uzun süren bir işgalde, işgalcinin güvenlik çıkarlarını işgal altındaki topluluğun çıkarları ile dengelemesi gerekmektedir.⁶² Ayrıca, insan hakları hukuku ve insancıl hukukun arasındaki ilişkiyi “kemer ve pantolon askısı” anlayışıyla değerlendirirsek, özünde insan haklarının asgari seviyesini belirleyen bu iki hukuk alanının İAFT’de uygulanabileceğini kabul edebiliriz. Nitekim, İsrail’in onayladığı antlaşmalara uyumunu izleyen BM organlarının tümü, İsrail’in insan hakları yükümlülüklerinin İAFT’de geçerli olmadığını iddiasını kategorik olarak reddetmektedir.

Buna ek olarak, İsrail, birçok alanda sivil güçlerin ve sorumlulukların Filistin Yönetimi’ne (FY) aktarıldığı Oslo Anlaşması’nı imzaladığı için, İAFT’de uluslararası insan hakları sözleşmelerinden sorumlu tutulamayacağını iddia etmektedir. Ancak, intifadalar sebebiyle İsrail İAFT’de Filistin nüfusunun hayati kaynaklara erişimini kontrol etmek de dahil, genel olarak bölgede sıkı bir denetim kurmuştur. ICCPR/UMSHS Madde 2(1)⁶³ uyarınca, devletler, “kendi sınırları dahilinde ve kendi yargı yetkisine tabi olan” tüm bireylerin insan haklarına saygı göstermeli ve bu haklarını sağlamalıdır. Bu hükmün yorumlanmasında, BM İnsan Hakları Komitesi⁶⁴, UMSHS’nin, bir devletin sınırlarının dışı da dahil olmak üzere, bir kişi üzerinde “etkin kontrol” uyguladığı yerlerde uygulandığını belirtmektedir.

Bunun yanı sıra, İsrail, Oslo Anlaşmaları uyarınca Filistin Yönetimine (FY) devredilen güçlerin birçoğunu geri çekti ve İsrail hükümet yetkilileri, anlaşmaların hükümlerinin artık geçerli olmadığını defalarca belirttiler. Gerçekten de İsrail kuvvetleri tarafından tahrip edilen evlerin, su tesislerinin ve diğer mülklerin çoğu, Oslo Anlaşmalarına göre, FY’nin yetki alanı içine giren bölgelerde yer almaktadır.

⁶¹ Eyal Benvenisti, “The Applicability of Human Rights Conventions to Israel and to the Occupied Territories”, *Israel Law Review*, 26:1, 1992, s.30.

⁶² Ibid.

⁶³ UN General Assembly, *International Covenant on Civil and Political Rights*, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3aa0.html> (7 Nisan 2018).

⁶⁴ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Concluding Observations, Israel*, 26 June 2003, E/C.12/1/Add.90, <http://www.refworld.org/docid/3f242abc7.html> (7 Nisan 2018).

İsrail'in uluslararası insan hakları sözleşmeleri kapsamındaki yükümlülükleri ve teamül hukuku, egemen olmadığı İAFT de dahil olmak üzere etkin kontrol uyguladığı her yerde devreye girer. Her ne kadar İsrail, 1995 Oslo Geçici Anlaşması ile Filistin'in bazı bölümleri üzerindeki yasal otoriteyi Filistin yönetimine devretse de bu bölgelerde *de facto* kontrolü devam etmektedir. Ayrıca Oslo Anlaşması'nın 19. maddesinde belirtildiği üzere, İsrail'in yetki ve sorumlulukları, uluslararası hukuk normlarına, insan hakları ilkelerine ve hukukun üstünlüğüne uygun olarak devam etmelidir.⁶⁵

⁶⁵ Peace Agreements & Related, Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip (Oslo II), 28 September 1995, Madde XIX. <http://www.refworld.org/docid/3de5ebbc0.html> (1 Mayıs 2018)

Sonuç

Bölgede su kaynaklarının makul olmayan kullanımı ve kirlilik sebebiyle buradaki su kaynakları azalmıştır. Su kaynaklarının dağılımındaki orantısızlığa ek olarak İsrail politikaları Filistinlilerin suya erişmelerini önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Bu politikalar, Ürdün Nehri ve kollarının saptırılmasını, Filistinliler için bu kaynaktan gelen suya erişimin engellenmesini de içerir.

Filistinlilerin hakları olan su kaynaklarına yasa dışı olarak el koyan İsrail, askeri kararname ve Ayrım Duvarı gibi uygulamalarla Filistinlilerin suya erişimlerini de keyfi olarak sınırlandırmaktadır. İsrail'in empoze ettiği ve sürdürdüğü askeri emirler, Filistin nüfusu için suyun mevcudiyeti ve erişilebilirliği için önemli engeller yaratmakta ve İsrail yerleşimcileri ile belirli bölgelerde yaşayan Filistinliler arasında yerleşimciler lehine ayrımcı bir şekilde uygulanmaktadır.

İsrail politikaları 1966 tarihli UESKH Sözleşmesi'nin, taraf devletlerin insanların su hakkına saygı duymayı, su hakkının kullanılmasına doğrudan veya dolaylı olarak müdahale etmekten kaçınmayı gerektiren yükümlülüklerini ihlal etmektedir. İnsan hakları hukuku devlet dışındaki aktörlere uygulanabildiğinden, İsrail'in bu "nihai statü" bahanesinin hiçbir yasal dayanağı yoktur. Kaldı ki her devletin yetkisi altındaki insanlara su hakkını sağlaması uluslararası hukukun önemli ilkelerinden biridir. İsrail bu hakkı sağlayamadığı gibi, Filistinlilerin yaşadıkları su sorununa bulduğu çözümleri de engellemektedir. İsrail, aynı zamanda, Lahey Sözleşmesi'nin, işgal altındaki toprakların mülkiyet ve doğal kaynaklarının niceliğini ve niteliğini kendi sivil halkının yararına değiştiren işgal gücü üzerindeki yasağını ve bu kaynakları intifa hakkına uygun olarak koruma ve yönetme yükümlülüğüne aykırı davranmaktadır.

Kısacası, Filistin-İsrail su sorunu, uluslararası sözleşmeler bağlamında ele alındığında İsrail'in Filistinlilerin su hakkını gasp ettiği ve hem taraf olduğu sözleşmelere hem de uluslararası teamül hukukuna aykırı davrandığı ortaya çıkmaktadır. Bütün bu nedenlerle, İsrail'in, Filistinlilerin İAFT'deki suya erişimini ve mevcudiyetini keyfi olarak kısıtlayan mevcut politikalara ve uygulamalara derhal son vererek, 'işgalci güç' olarak uluslararası hukuka uygun hareket etmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Amnesty International (2009). *Troubled Waters-Palestinians Denied Fairs Access to Water*. Londra.
- Benvenisti, Eyal. (1992). The Applicability of Human Rights Conventions to Israel and to the Occupied Territories. *Israel Law Review*. 26. 1, 24-35.
- Carol Schachet, Carol. (2014). *Troubled Waters Fact Sheet: Water Injustice in Palestine*, Boston: Glassroots International.
- Center for Economic and Social Rights (2003). *The Right to Water in Palestine: A Background*. New York.
- Diakonia IHL Resource Centre (2011). *Israel's Administrative Destruction of Cisterns in Area C of the West Bank*. Sweden.
- Dolatyar, Mostafa ve Gray, Tim S. (2000). *Water Politics in the Middle East: A Context for Conflict or Co-operation?*. New York: Palgrave MacMillan.
- El Zein, Rayya. (2017). Developing a Palestinian Resistance Economy through Agricultural Labor. *Journal of Palestine Studies*. 46. 3, 7-26.
- Eminoğlu, Ayça. (2017). Orta Doğu'da Sınır Aşan Sular. Demir, Sertif ve Bingöl, Oktay (Ed.). *Yeni Ortadoğu: Aktörler, Dinamikler ve Denge Arayışları* içinde. Ankara: Barış Kitabevi, 375-403.
- Fathallah, Raed Mounir. (1996). Water Disputes in the Middle East: An International Law Analysis of the Israel-Jordan Peace Accord. *Journal of Land Use & Environmental Law*. 12. 1, 119-159.
- Human Rights Watch (13 Mayıs 2010). *I Lost Everything! Israel's Unlawful Destruction of Property during Operation Cast Lead*. New York.
- Isaac, Jad ve Hilal, Jane (2011). Palestinian Landscape and the Israeli-Palestinian Conflict. *International Journal of Environmental Studies*. 68. 4, 413-429.
- Kılıç, Seyfi (2011). Bağımsız Filistin Devleti ve Su Sorunu. *Ortadoğu Analiz*, 3. 34, 35-40.
- Koek, Elisabeth (2013). *Water for One People Only: Discriminatory Access and 'Water-Apartheid' in the OPT*. Ramallah: Al-Haq.
- Lazarou, Elena (2016). *Water in the Israeli- Palestinian Conflict*. European Parliamentary Research Service.
- Malone, Andrew R. (2004). Water Now: The Impact of Israel's Security Fence on Palestinian Water Rights and Agriculture in the West Bank. *Case Western Reserve Journal of International Law*. 36. 2, 639-671.

- Palestinian Central Bureau of Statistics (2017). *Palestine in Figures 2016*. Ramallah.
- Pamukçu, Konuralp (2003). İsrail-Türkiye İlişkilerinde Yeni Bir Boyut: Su. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 29. 45-61.
- Tanzi, Attila ve Arcari, Maurizio. (2001). *The UN Convention on the Law of International Watercourses: A Framework for Sharing*. 5. The Hague: Brill Nijhoff.
- Trottier, Julie (2007). A Wall, Water and Power: The Israeli 'Separation Fence'. *Review of International Studies*. 33. 1, 105-127.
- Who Profits (2012). *"Made in Israel": Agricultural Export from Occupied Territories*. Tel Aviv.
- World Bank (2009). *West Bank and Gaza - Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development*. Washington DC.

Online Kaynaklar

- Al Mezan Centre for Human Rights (2009). *Cast Lead Offensive in Numbers*. Gazze. <http://www.mezan.org/en/uploads/files/8941.pdf> (18 Nisan 2018).
- Arnavut, Abdurrauf ve Zukan, Lubabe. (9 Şubat 2018). İsrail'in Duvarları Filistinlileri Birbirinden Ayırıyor. *Anadolu Ajansı*, <https://aa.com.tr/tr/dunya/israilin-duvarlari-filistinlileri-birbirinden-ayiriyor/1058750> (18 Nisan 2018).
- Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel*, HCJ 2056/04, Israel: Supreme Court, 30 Mayıs 2004, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/39a82e2ca42b52974125673e00508144/09d47365bd007706c12575c20046ec2a?openDocument> (17 Nisan 2018).
- Briggs, Ari. (30 Temmuz 2012). Beware Ottoman Land Law!. *The Jerusalem Post*. <https://www.jpost.com/Opinion/Beware-Ottoman-land-law-410708> (19 Nisan 2018).
- Corradin, Camilla. (23 Haziran 2016). Israel: Water as a tool to dominate Palestinians. *Al-Jazeera*. <http://www.aljazeera.com/news/2016/06/israel-water-tool-dominate-palestinians-160619062531348.html> (27 Mart 2018).
- Hass, Amira. (10 Eylül 2012). Someone Tell the Palestinians: It's the Occupation, Stupid!. *Haaretz*. <https://www.haaretz.com/amira-hass-it-s-the-occupation-stupid-1.5158949> (17 Nisan 2018).
- HCPR*, Review of the Applicability of international Humanitarian Law to the Occupied Palestinian Territory, 2004, <https://web.stanford.edu/group/scai/images/harvardreview.pdf> (20 Mart 2018).

- Hertz, Elie E. (22 Ocak 2014). Inappropriate Use of the Fourth Geneva Convention. *Arutz Sheva*. <https://www.israelnationalnews.com/Articles/Article.aspx/14420> (6 Nisan 2018).
- Sanchez, Raf. (18 Ocak 2018). Israel Unveils Plans for 40-mile Underground Wall Around Gaza. *The Telegraph*. <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/01/18/israel-unveils-plans-40-mile-underground-wall-around-gaza/> (18 Nisan 2018).
- Shakir, Laith. (25 Haziran 2015). Think California's Drought Is Bad? Try Palestine's. *Institute for Policy Studies*. <http://www.ips-dc.org/think-californias-drought-is-bad-try-palestines/> (20 Nisan 2018).
- State of Israel Water Authority (Mart 2009). *The Issue of Water between Israel and the Palestinians*. <http://siteresources.worldbank.org/INTWESTBANKGAZA/Resources/IsraelWaterAuthorityresponse.pdf> (28 Nisan 2018).

BM Dökümanları

- International Committee of the Red Cross, *Implementation of the Fourth Geneva Convention in the occupied Palestinian territories: history of a multilateral process* (1997-2001), 2002, <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/5fldpj.htm>
- International Committee of the Red Cross (ICRC), *Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention)*, 12 Ağustos 1949, 75 UNTS 287, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36d2.html>
- International Committee of the Red Cross (ICRC), *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, 8 June 1977, 1125 UNTS 3, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36b4.html>
- International Conferences (The Hague), *Hague Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land*, 18 Ekim 1907, <http://www.refworld.org/docid/4374cae64.html>
- Peace Agreements & Related, *Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip (Oslo II)*, 28 September 1995, <http://www.refworld.org/docid/3de5ebbc0.html>
- UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Concluding Observations, Israel*, 26 June 2003, E/C.12/1/Add.90, <http://www.refworld.org/docid/3f242abc7.html>

- UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *General Comment No. 15: The Right to Water (Arts. 11 and 12 of the Covenant)*, 20 January 2003, E/C.12/2002/11, <http://www.refworld.org/docid/4538838d11.html>
- UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Concluding observations: Canada*, 10 June 1993, E/C.12/1993/5, <http://www.refworld.org/docid/3ae6ae638.html>
- UN General Assembly, *International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, United Nations*, Treaty Series, vol. 999, p. 171, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3aa0.html>
- UN General Assembly, *The Human Right to Water and Sanitation: Resolution / Adopted by the General Assembly*, 3 August 2010, A/RES/64/292, <http://www.refworld.org/docid/4cc926b02.html>
- UN General Assembly, *Applicability of the Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, of 12 August 1949, to the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and the other occupied Arab territories*, 9 August 2016, A/71/321, <http://www.refworld.org/docid/57e12b314.html>
- UN General Assembly, *Economic and social repercussions of the Israeli occupation on the living conditions of the Palestinian people in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and of the Arab population in the occupied Syrian Golan*, 23 May 2017, A/72/90–E/2017/71, <http://www.refworld.org/docid/594127484.html>
- UN General Assembly, *International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, United Nations*, Treaty Series, vol. 999, p. 171, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3aa0.html>
- UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Occupied Palestinian Territory: Gaza Strip: WASH damage and estimated number of people with no access to clean water* (5 Sept. 2014) 5 September 2014, <http://www.refworld.org/docid/542533714.html>
- United Nations, *Applicability of International Law to Palestinians in Occupied Territory Reaffirmed at International Meeting in Vienna*, 2011, <https://www.un.org/press/en/2011/gapal1186.doc.htm>
- United Nations, *Resolution 181 (II). Future government of Palestine*, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253>